

نقش صبر والدین در تربیت فرزند

محدثه غلامشاهی برواتی^۱

چکیده:

تربیت مجموعه راه و روش‌هایی است که شخص برای رشد و تکامل توانایی‌ها، نظرات و دیگر اشکال رفتارش که در جامعه وی ارزش مثبت دارند در پیش می‌گیرد. پدر و مادر به عنوان پایه‌های اصلی خانواده تاثیر مهمی در رشد شکل‌گیری شخصیت فرزند خود دارند که در این میان نقش صبر والدین از اهمیت بیشتری برخوردار است. والدین باید در مقابل تمام رفتارهای فرزند خود صبر پیشه کنند. این مقاله درصدد است که به نقش صبر والدین در تربیت فرزندان به روش کتابخانه‌ای از نوع توصیف-تحلیلی بپردازد.

صبر والدین اثر تربیتی زیادی در فرزند دارد که می‌توان به نقش صبر بر نافرمانی فرزند مانند: ترک صفات رذیله، ثبات قانونمداری مطابق با شرع، عدم شکایت از خداوند و پناه بردن به خداوند، بهبود رابطه با فرزند، قدرت بر تصمیم‌گیری صحیح، اشاره کرد و در نقش صبر والدین در شکل‌گیری شخصیت فرزند: به رشد عزت نفس، خویشن داری، ایجاد روحیه شجاعت، بهبود روحی امید به زندگی، بالا رفتن اعتماد به نفس و نهادینه شدن مفاهیم دینی اشاره کرد. پیشنهاد می‌شود برای کاهش آسیب‌های جدی فرزندان والدین بیشتر صبور باشند و با فرزندان خود با متانت و سعه صدر بیشتری برخورد کند.

کلید واژه‌ها: ارتباط والدین با فرزند، تربیت فرزند، صبر والدین، نقش صبر.

^۱ طلبه سطح دو مدرسه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها)، شهرستان بم

مقدمه:

تربیت به معنای کوشش برای ایجاد دگرگونی مطلوب در فرد و به کمال رساندن فرد مستعد کمال و نیز مراقبت از او در مسیر رشد و سیر او به سوی کمال است و تربیت نیازمند صبرمی باشد. صبر مقاومت کردن در برابر سختی‌ها و مشکلات و از دست ندادن تاب و قرار است. نزد خداوند هیچ بنیادی محبوب‌تر و با عظمت‌تر از خانواده نبوده، خانواده سنگ بنای اجتماع و اگر خانواده سالم و متعالی باشد می‌توان به داشتن جامعه مستحکم و استوار امیدوار بود، بدیهی است که نقش صبر به عنوان یک اصل در تمامی شیوه‌ها و تعالیم تربیتی نقش برجسته و والا داشته و می‌توان آن را کلید طلایی تربیت نامید و از آنجایی که بکارگیری تفکر و تعقل بدون صبر نمی‌تواند در تربیت ثمر بخش باشد و زندگی دارای فراز و نشیب‌های زیادی است که صبر و تلاش مستمر می‌طلبد.

و با توجه به مشکلات و بیشتر شدن کارها و مشغله‌ها و کم شدن حوصله‌ی والدین در برخورد با فرزندان بر آن شدم این مقاله را بنویسم تا خانواده‌ها با نقش مهم و والای صبر در تربیت بیشتر آشنا شوند. از جمله کارهای پژوهشی انجام شده در این زمینه می‌توان به مقاله‌ی نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگوپذیری از آیه ۱۳۲ طه از محمد جواد سامی، علی مطوری، علیرضا خنسا و مجله‌ی پژوهشی نقش صبر در تربیت دینی فرزندان از منظر روایات از بابک هادیان حیدری و کتاب راهنمای پدران و مادران از محمد علی سادات اشاره کرد که به طور کلی به مبحث تربیت فرزند پرداخته شده اما در این مقاله که موضوع آن نقش صبر والدین در تربیت فرزند است به صورت جزئی به مباحث نقش صبر بر نافرمانی فرزند و صبر بر شکل‌گیری شخصیت فرزند پرداخته شده است.

۱. مفهوم شناسی

صبر در لغت به معنای تاب آوردن، شکیبائی، بردباری است.^۱ یا می‌توان به معناهای دیگر از جمله: سعه صدر، کظم غیظ اشاره کرد. البته واژه‌های متعادل صبر همچون: استقامت، درنگ، رضایت، شکیبایی و متعالی شدن، نیز نزد روان‌شناسان کاربرد دارند.^۲ صبر در اصطلاح عبارت است از وادار نمودن نفس به انجام آنچه که عقل و شرع اقتضا می‌کنند و باز داشتن از آنچه عقل و شرع نهی می‌کنند.^۳ و یا به عبارت دیگر حفظ نفس از اضطراب، اعتراض و شکایت و همچنین به آرامش و طمأنینه گفته می‌شود.^۴ مرحوم نراقی در تعریفی اصطلاحی می‌گوید: ضد جزع و بی‌تابی، صبر و شکیبایی است و آن عبارت است از ثبات و آرامش نفس در سختی‌ها، بلایا و مصایب و پایداری و استقامت در برابر آن‌ها به طوری که از گشادگی خاطر و شادی آرامشی که پیش از حوادث داشت، بیرون نرود و زبان خود را از شکایت و اعضای خود را از حرکات ناهنجار، نگه دارد.^۵

تربیت در لغت کلمه‌ای عربی و از باب تفعیل، و ریشه ربو به معنای زیادت و فزونی و رشد و برآمدن گرفته شده است.^۶ تربیت در اصطلاح به معنای پروردن، پروراندن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن است.^۷

^۱ غفرانی، قاموس عصری (عربی - فارسی)، ص ۴۳۸.

^۲ معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۶۹۲.

^۳ خرمایی، "ساخت و بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی"، ص ۹۳ - ۸۹.

^۴ راغب اصفهانی، المفردات فی غریب القرآن، ص ۴۷۴.

^۵ مصطفوی، التحقیق فی الکتاب القرآن الکریم، ج ۶، ص ۱۸۲.

^۶ ابن فارس، معجم مقاییس اللغة، ص ۴۸۳.

^۷ معین، فرهنگ فارسی معین، ج ۲، ص ۳۰۵.

^۸ همان

۲. جایگاه صبر در اسلام

صبر یکی از تعالیم اسلامی که بسیار در کلام خداوند (قرآن کریم) و کلام پیامبران و امامان (روایات) بسیار مورد مدح و مجد قرار گرفته است. صبر امری است محبوب خداوند سبحان و سزاوار پاداش‌های بزرگ، برای همین بکار رفتن صبر به شکل مختلف در قرآن کریم نشان دهنده ارزش و اهمیت ویژه‌ی آن می‌باشد. واژه صبر در قرآن کریم ۱۰۳ مرتبه ذکر شده که ۱۹ مرتبه تنها خطاب به پیامبر آمده که صبر را پیشه‌ی خود کند، به دلیل اینکه به درجات و خیرات بسیاری دست پیدا می‌کند. در این اینجا به چند مورد اشاره خواهیم کرد:

۱. «وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ؛ و شکیبایی کن که یقیناً پاداش نیکوکاران را تباه نمی‌کند».^۱

۲. «إِنِّي جَزَيْتُهُمُ الْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوا إِنَّهُمْ هُمُ الْفَائِزُونَ؛ من امروز آنان را در برابر صبری که [نسبت به مسخره و خنده شما] کردند پاداش دادم که همه آنان کامیابند».^۲

۳. «وَكَأَيِّنْ مِنْ نَبِيٍّ قَاتَلَ مَعَهُ رِيثُونَ كَثِيرٌ فَمَا وَهَنُوا لِمَا أَصَابَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَا ضَعُفُوا وَمَا اسْتَكَانُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الصَّابِرِينَ؛ چه بسا پیامبرانی که انبوهی دانشمندان الهی مسلک [و کاملاً در دین] به همراه او با دشمنان جنگیدند، پس در برابر آسیب‌هایی که در راه خدا به آنان رسید، سستی نکردند و ناتوان نشدند و [در برابر دشمن] سر تسلیم فرود نیاوردند؛ و خدا شکیبایان را دوست دارد».^۳

پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله):

«عَلَامَةُ الصَّابِرِ فِي ثَلَاثٍ: أَوَّلُهَا أَنْ لَا يَكْسِلَ، وَالثَّانِيَةُ أَنْ لَا يَضْجَرَ، وَالثَّالِثَةُ أَنْ لَا يَشْكُوَ مِنْ رَبِّهِ تَعَالَى؛ لِأَنَّهُ إِذَا كَسِلَ فَقَدْ ضَيَعَ الْحَقَّ، وَإِذَا ضَجَرَ لَمْ يُؤَدِّ الشُّكْرَ، وَإِذَا شَكَا مِنْ رَبِّهِ عَزَّوَجَلَّ فَقَدْ عَصَاهُ؛ صَبْرٌ سَهْ نَشَانَهُ هَذَا: أَوَّلُ أَنْ كَسَلَتْ سُسْتِي نَمِي كُنْد، دُومِ أَنْ كَسَلَتْ دِلْتَنَگ نَمِي شُود وَ سُومِ أَنْ كَسَلَتْ پُرُورْد گَار خُود شِكُوه نَمِي كُنْد؛ زِيَرَا اِگَر سُسْتِي كُنْد حَقِّ رَا ضَايَع كُرد، وَ اِگَر افسرده وَ دِلْتَنَگ بَاشد شُكْر نَمِي گُذَارَد وَ اِگَر از پُرُورْد گَارش شِكُوه كُنْد او رَا مَعْصِيَت كُردَة اِسْت.»^۴

^۱هود: ۱۱۵

^۲مؤمنون: ۱۱۱

^۳آل عمران: ۱۴۶

^۴ابن بابویه، عِلل الشرایع، ج ۲، ص ۴۹۹، ح ۲۵۳

امام علی (علیه السلام):

«إِنَّكَ إِنْ صَبَرْتَ جَرَتْ عَلَيْكَ الْمَقَادِيرُ وَأَنْتَ مَأْجُورٌ، وَإِنْ جَزَعْتَ جَرَتْ عَلَيْكَ الْمَقَادِيرُ وَأَنْتَ مَأْزُورٌ؛ اِغْرُ صَبْرَ كُنِي مَقْدَرَاتِ الْهَيِّ بِرَ تُو جَارِي مِي شُود و اِجْر خَوَاهِي بِرَد و اِگَر بِي تَابِي كُنِي بَا ز هِم مَقْدَرَاتِ خَدَاوَنَد بِر تُو جَارِي مِي شُود و گِناهِكار خَوَاهِي بُوَد.»^۱

امام باقر (علیه السلام):

« الْجَنَّةُ مُحْفُوفَةٌ بِالْمَكَارِهِ وَالصَّبْرُ فَمَنْ صَبَرَ عَلَى الْمَكَارِهِ فِي الدُّنْيَا دَخَلَ الْجَنَّةَ؛ بِهَشْت آمِيخْتِه بِه سَخْتِي هَا و صَبْر و بِرْدْبَارِي اِسْت، پَس هِر كَس دَر دُنْيَا بِر سَخْتِي هَا صَبُور بَاشَد، وَارَد بِهَشْت خَوَاهَد شَد.»^۲

امام صادق (علیه السلام):

« الصَّبْرُ مِنَ الْإِيمَانِ بِمَنْزِلَةِ الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ، فَإِذَا ذَهَبَ الرَّأْسُ ذَهَبَ الْجَسَدُ، كَذَلِكَ إِذَا ذَهَبَ الصَّبْرُ ذَهَبَ الْإِيمَانُ؛ صَبْر بَرَاي اِيْمَان، بِه مَنْزِلِه سَر اِسْت بَرَاي بَدَن. هِمچَنان كِه اِگَر سَر بِرُود، بَدَن هِم اَز بِيْن مِي رُود، اِگَر صَبْر اَز كَف رِفْت، اِيْمَان نِيْز اَز كَف مِي رُود.»^۳

^۱ شعیری، جامع الاخبار، ص ۲۰۰

^۲ کلینی، اصول کافی، ج ۲، ص ۸۹، ح ۷

^۳ همان، ص ۸۷، ح ۲

یکی از راه‌های مؤثر برای پرورش امید در فرزندان، تشویق آنها به کمک به دیگران است، با انجام فعالیت‌های داوطلبانه و کمک به افراد نیازمند، فرزندان یاد می‌گیرند که می‌توانند در دنیای اطراف خود نقشی مثبت داشته باشند و به دیگران کمک کنند. تربیت فرزندان امیدوار، یک فرایند تدریجی و زمان‌بر است؛ والدین باید صبر و حوصله داشته باشند و انتظار نداشته باشند که فرزندان در یک شب به فردی امیدوار تبدیل شود، با حمایت و تشویق مداوم می‌توانند به فرزندان خود کمک کنند تا به مرور زمان امیدواری را در خود پرورش دهند.^۱

۵-۵. بالا رفتن اعتماد بنفس

والدین به عنوان مهمترین افراد زندگی کودک در بدو تولد نقش مهمی در شکل‌گیری اعتماد به نفس در کودک دارد. سه عامل محیطی شامل جو و فضای خانواده، مجموعه خانواده و روش‌های مناسب به آموزش دادن به کودک نقش موثری در برداشت کودک از خود دارد زیرا تصویری که هر فرد از خودش دارد در درون خانواده شکل می‌گیرد و نقش پدر و مادر بعنوان انتقال‌دهندگان سیمای بیرونی کودک باعث ساخته شدن پیش‌فرضهای ذهنی کودک می‌شود. گاهی اوقات دیده می‌شود کودکان بخاطر قضاوت‌های منفی بزرگتران درباره‌ی آنان فکر می‌کنند موجود بی ارزش و دوست‌ناداشتنی‌اند و احساس منفی دارند.^۲

همانند سایر احساسات، درک این احساس و تقویت آن در کودکی اهمیت زیادی دارد، این احساس روی مسیری که کودک در زندگی خود طی می‌کند اثر می‌گذارد و کمبود آن تاثیری روی آینده کودک می‌گذارد که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. پس بسیار مهم و خوب است که روش‌های افزایش اعتماد به نفس در کودکان را بشناسیم و سعی کنیم تا با بکار بردن این روش‌ها و راهکارها اعتماد به نفس کودکان را بالا ببریم و باعث شویم تا فرزندانمان از همان کودکی احساس خوبی نسبت به خود داشته باشند.

انجام کارهای جدید باعث بالا رفتن اعتماد به نفس فرزندان می‌شود. مثل عضویت در یک گروه ورزشی مثل گروه فوتبال مدرسه، عضویت در یک گروه هنری مثل کلاس نقاشی، خوش‌نویسی و یا مشارکت در گردهمایی‌ها و صحبت‌های دوستانه باعث می‌شود تا فرزند باور بیشتری به خود و توانایی‌هایش پیدا کند و در کنار آن چیزهای جدیدی یاد گرفته و آگاه‌تر شود. حتی اگر او در این مسیرها شکست خورد، اطرافیان باید با عشق و احترام به او

^۱ همان

^۲ <https://psychoexir.com>

کمک کنند تا شکست‌ها و ضعف‌هایش را بپذیرد و بداند که با استمرار و تمرین می‌تواند در آینده‌ای نزدیک به آرزوها و اهدافش دست پیدا کند چراکه صبر و تحمل هم به بالا رفتن اعتمادبه‌نفس کودک کمک شایانی می‌کند.

۶-۵. نهادینه شدن مفاهیم دینی

والدین با تحمل مشکلات و استعداد به فرزندان خود این ارزش‌ها را یاد داده و در زندگی خود اجرا کنند. این ارزش‌ها نقش صبر والدین در نهادینه شدن مفاهیم دینی در فرزند بسیار حیاتی است. والدین با نشان دادن صبر و استقامت در راه هدایت فرزندان، می‌توانند اعتقادات دینی را برای آنها تداوم بخشند. در ضمن، نهادینه کردن ارزش‌های دینی نیازمند زمان نیز با کمک به صبر والدین برای پیشرفت در مسیر دینی، به فرزندان الهام می‌بخشند و آنها را به مسیری دینی و معتقد کنند. نقش صبر والدین در نهادینه شدن مفاهیم دینی در فرزند بسیار اساسی است. والدین با صبر و حوصله با فرزندان خود درباره مفاهیم دینی صحبت کنند و آنها را به تدریج به این مفاهیم تربیت کنند. برای این کار، والدین می‌توانند از داستان‌ها، مثال‌ها، سوالات و جواب‌هایی که مرتبط با مفاهیم دینی هستند استفاده کنند.

یکی از منابع معتبری که در این زمینه می‌تواند مفید باشد، کتاب‌ها و منابع دینی می‌باشد. برای مثال، خواندن قصه‌هایی از قرآن و داستان‌های اهل‌بیت (علیهم‌السلام) می‌تواند به فرزندان کمک کند تا درک بهتری از مفاهیم دینی پیدا کنند. همچنین، حضور در محیط‌های دینی مانند مساجد و هیئت‌های مذهبی نیز می‌تواند به نهادینه شدن مفاهیم دینی در فرزندان کمک کند.

به طور کلی، صبر والدین و ایجاد فضای مطمئن برای بحث و گفتگو درباره مفاهیم دینی، از اهمیت بسیاری برخوردار است و می‌تواند در رشد و تربیت معنوی فرزندان تأثیرگذار باشد.

نتیجه

با توجه به مطالبی که گفته شد نقش صبر والدین در تربیت فرزند را می‌توان کلید طلایی تربیت نامید چرا که هیچ والدینی بدون صبر در امر تربیت موفق نخواهند شد. صبر والدین اثر تربیتی زیادی در فرزند دارد که می‌توان به نقش صبر بر نافرمانی فرزند مانند: ترک صفات رذیله، ثبات قانونمداری مطابق با شرع، عدم شکایت از خداوند و پناه بردن به خداوند، بهبود رابطه با فرزند، قدرت بر تصمیم‌گیری صحیح و در نقش صبر والدین در شکل‌گیری شخصیت فرزند: به رشد عزت نفس، خویشتن‌داری، ایجاد روحیه شجاعت، بهبود روحی امید به زندگی، بالا رفتن اعتماد به نفس و نهادینه شدن مفاهیم دینی اشاره کرد.

در نتیجه با صبر والدین، فرزندان صفات بد و رذایل اخلاقی خود را کنار می‌گذارند و با امر و نهی نکردن فرزندان بلکه با تعیین قوانین و صبر در برابر اجرای قوانین توسط فرزندان، آن‌ها قانونمند تربیت می‌شوند لذا والدین اگر در برابر مشکلات و سختی‌ها شکوه و ناشکری نکنند، فرزندان شکرگذار و صبور خواهند داشت.

فهرست منابع

* قرآن

* نهج البلاغه

۱. ابن فارس، ابوالحسن احمد بن فارس، **معجم مقاییس اللغة**، بتحقیق و ضبط عبدالسلام محمدهارون، الطبعه الثانيه، شركه مكتبة و مطبعه الحلبي، مصر، ۱۳۸۹ق.
۲. اصفهانی، راغب، **المفردات فی غریب القرآن**، محقق: صفوان عدنان الدوادى، انتشارات: دار القلم، الدار الشامیه، دمشق بیروت، ۱۴۱۲هـ.
۳. ابن بابویه، محمد بن علی، **علل الشرايع**، ج ۲، انتشارات مكتبه الحیدریه، قم، ۱۳۸۳.
۴. بهشتی، احمد، **خانواده در قرآن**، ناشر بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه عملیه قم)، ج ۱، ۱۳۷۷ هـ ش.
۵. باقر مجلسی، محمد، **بحار الانوار**، ناشر بیروت دار احیاء التراث العربی، ج ۱۰.
۶. تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غرر الحکم**، ناشر: قم، ۱۳۶۶.
۷. حسنی قمی، حسین، وعده های الهی به صابران، انتشارات قم: نشر عطش، سال ۱۳۹۲.
۸. خرمایی، فرهاد و همکاران، **"ساخت و بررسی ویژگی های روان سنجی"**، فصلنامه اندازه گیری تربیتی، انتشارات: دانشگاه علامه طباطبایی شماره ۱۷، ۱۳۹۳.
۹. رضائی موسی، **خانواده و نگرشی نو به تعلیم و تربیت فرزندان**، انتشارات تهران دانش پرور، چ اول، ۱۳۸۷.
۱۰. سادات، محمد علی، **راهنمای پدران و مادران و شیوه های برخورد با کودکان**، انتشارات: تهران، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۲-۱۳۷۱.
۱۱. شعیری، محمد بن محمد، **جامع الاخبار**، ناشر: المطبعه الحیدریه
۱۲. عروسی حویزی، **تفسیر نور الثقلین**، انتشارات: قم نشر اسماعیلیان، ج ۳.

۱۳. غفرانی، محمد، قاموس عصری (عربی - فارسی)، انتشارات: تهران: موسسه الهدی للنشر و التوزيع، ۱۴۲۸ق، = ۲۰۰۷م، ۱۳۸۶ش.

۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، انتشارات اصفهان موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، ۱۴۴۴ق = ۱۴۰۱ش، ج ۳.

۱۵. محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، انتشارات: قم موسسه درالحديث العلمیه و الثقافیه، مرکز للطباعه و نشر، چ ۴، تا ۱۴۳۰: ۱۳۸۸.

۱۶. معین، محمد: به کوشش فهیمه شهرابی، فرهنگ فارسی معین، انتشارات: تهران: نهال نویدان، چ دوم، ۱۳۸۷.

۱۷. مصطفوی، حسن، التحقيق فی الكتاب القرآن الکریم، ج ۶، انتشارات: تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب، ۱۳۶۰ه-ش.

مقالات

۱. سامی، محمدجواد، مطوری، علی، خنشا، "نقش صبر در تربیت اسلامی فرزندان با الگو پذیری از آیه ۱۳۲ طه"، بهار و تابستان ۹۸

۲. حسین پور، روح الله، مقاله صبر والدین در برابر رفتار فرزندان، شنبه، ۲۷ مرداد ۱۳۹۷

۳. محمودی میمند، معصومه، آرین نجمه، نوری مقدم مقدم، زهرا نیک منش، "تاثیر ادراک شیوه والدین بر عزت نفس و خویشتن داری فرزندان"، سال انتشار ۱۳۸۶

سایت

۱- <https://www.imna.ir>

۲- <https://psychoexir.com>